

About development of transcultural relevance

De la mise en valeur des significations transculturelles

Despre valorificarea relevanțelor transculturale

Victoria BARAGA

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău,
Facultatea de Filologie, Catedra de Istorie și Teorie Literară,
str. Ion Creangă, nr. 1

E-mail: victoriabaraga@gmail.com

Abstract

Nowadays, it discusses more frequently and more acute the problem of spiritual crisis of modern people. A solution for removing our world from deadlock is promoted by Basarab Nicolescu, french-roumanian physicist and philosopher. Basaran Nicolescu proposes the concept of Levels of Reality, starting from researches and discoveries in quantum physics and from the logic of quantum pshysics. The concept of Levels of Reality is implemented in the direction of the way of setting a trandisciplinary culture, with theory of third included and the idea of complexity. The quantum revolution requests the intelligence revolution. According to the new evaluation of multiple reality, the sacred - as a primary source of our values - is rehabilitated, but released from the captivity of religiosity. „Trans” signifies what it is between, in and what it transcends them. In this case we can speak about transculturation, transreligiosity or transliterarity.

Résumé

A présent, on insiste sur la question de la crise spirituelle de l'homme moderne. Une des solutions pour ce problème du monde actuel est promové par Basarab Nicolescu, physicien et philosophe franco-roumain. A partir des recherches et des découvertes de la physique quantique et de la logique du monde quantique, Basarab Nicolescu propose le concept de Niveaux de Réalité. Ce concept, près de la théorie du tierces inclus et celle de l'idée de la complexité, est mis en œuvre pour la création d'une culture transdisciplinaire. La Révolution Quantique demande la révolution de l'intelligence. En vertu de la nouvelle évaluation des réalités multiples, le sacré - comme source principale de nos valeurs - est réhabilité et relâché de la captivité de la religiosité. «Trans» signifie ce qui est entre , dans, et ce qui les transcende. En ce sens, on peut parler de transculturation, transreligiosité ou translittéralité.

Rezumat

Actualmente, tot mai frecvent și mai acut se pune problema crizei spirituale a omului modern. O soluție în scoaterea lumii noastre din impas este promovată de fizicianul și filosoful franco-român, Basarab Nicolescu. Pornind de la cercetările și descoperirile în domeniul fizicii cuantice și de la logica lumii cuantice, Basarab Nicolescu propune conceptul de Niveluri de Realitate. Alături de teoria terțului inclus și ideea complexității, conceptul de niveluri de realitate este implementat în direcția constituirii unei culturi transdisciplinare. Revoluția cuantică solicită revoluția inteligenței. Conform noii evaluări a realității multiple, sacrul – ca sursă primordială a valorilor noastre – este reabilitat, dar și eliberat din captivitatea religiozității. „Trans” semnifică ceea ce este între, în și ceea ce le transcende. În acest sens putem vorbi de transculturalitate, transreligiozitate sau transliteralitate.

Keywords: *intelligence revolution, development of the sacred, transdisciplinarity, transculturation.*

Mots-clés: *révolution de l'intelligence, valoriser le sacré, transdisciplinarité, transculturation.*

Cuvinte cheie: *revoluția inteligenței, valorificarea sacrului, transdisciplinaritate, transculturalitate.*

Introducere

Ne aflăm deja în a doua decadă a secolului al XXI-lea, dar problema crizei omului contemporan nu s-a aplanat, ci, dimpotrivă, se pune tot mai perseverent. Parcurgem o perioadă primejdioasă și decisivă, în același timp, care se distinge printr-o manifestare violentă a contradicțiilor, printr-o bulversare generală a valorilor umane, sociale, politice, economice, toată această tulburare fiind provocată, de fapt, de o profundă criză spirituală. Putem constata cu nedumerire că sfera culturală se află într-un declin de nestăvilit, deși, în același timp, domeniul tehnologic actual denotă un progres excepțional. Nocivitatea performanței tehnico-științifice private de dimensiunea etico-spirituală este alarmantă omului lucid. Savanții și cugetătorii lumii studiind problemele fundamentale ale naturii și societății, vin cu propuneri de elucidare și rezolvare a acestei situații agravate.

O soluție în această direcție este promovată de Basarab Nicolescu (n.25 martie 1942) – fizician și filosof franco-român din Franța. Ocupându-se de teoria particulelor elementare, cercetările sale aduc un aport considerabil atât în domeniul fizicii cuantice – introduce un concept nou, inițiind o direcție inedită în fizica interacțiilor tari – , cât și dincolo de acesta cuprinzând vastul spectru al culturii umane – știință și artă, filosofie și religie. Pornind de la recente descoperi în domeniul științific, pe care le implementează în constituirea unui model de înțelegere a legităților de ființare a universului și omului, Basarab Nicolescu propune o metodologie totalmente nouă, care poate fi aplicată tuturor domeniilor ale cunoașterii umane. Fundamentând cercetarea transdisciplinară, domnul academician susține și încurajează toate activitățile în această direcție. El este fondatorul și președintele Centrului Internațional de Cercetări și Studii Transdisciplinare, prezidează congrese și conferințe, coordonează teze de doctorat, care vizează acest subiect, este receptiv și sincer interesat de rezultatele investigațiilor, fiind convins că această nouă metodologie poate să ne scoată din impasul cultural. Printre studiile sale remarcabile, care l-au situat pe arena mondială pot fi numite: *Ion Barbu - cosmologia „Jocului secund”* [1], *Transdisciplinaritatea* [2], *Noi, particula și lumea* [3], *Rădăcinile libertății* [4], *Știința, sensul și evoluția. Eseu asupra lui Jakob Bohme* [5], *Teoreme poetice* [6], *Ce este realitatea? Reflecții în jurul operei lui Stéphane Lupasco*[7], *În oglinda destinului* [8].

Metodologia transdisciplinară

Termenul de transdisciplinaritate apare prin deceniul al șaptelea a secolului trecut în studiile lui Jean Piaget, Edgar Morin etc. din necesitatea de a indica limitele disciplinare, mai ales, în domeniul învățământului. Basarab Nicolescu, însă, dintr-o noțiune de transgresare întemeiază o nouă formulă de gândire și interpretare a lucrurilor. Termenii de pluridisciplinaritate, interdisciplinaritate și transdisciplinaritate sunt cuvinte înrudite ce vizează tipul raportului dintre discipline în contextul cercetărilor efectuate, dar și etape evolutive. Dacă cercetarea **disciplinară** utilizează doar mijloacele, principiile și metodele unei singure discipline, care la prima vedere își este sieși suficientă și se complăce în propria autonomie și care indică faza inițială triumfătoare a constituirii unui domeniu nou plin de vigoare și dornic de manifestare; apoi etapa următoare a evoluției disciplinei se caracterizează prin recunoașterea valorilor altor discipline, găsindu-se concordante, interferențe și se va numi studiu **pluridisciplinar**, adică, a cărui obiect de studiu se încadrează în limitele aceleiași discipline, dar făcându-se uz și de alte perspective disciplinare. Experiența pluridisciplinară își aduce aportul său în aprofundarea studiului, aflându-se însă în subordonarea rigorilor respectivei discipline, depășindu-se hotarul consacrat inițial totuși finalitatea

demersului pluridisciplinar rămâne în perimetru normelor disciplinare. O altă fază a necesității împlinirii studiului specializat este investigația **interdisciplinară**, care avansează printr-un transfer al experienței metodologice. Împrumutul interdisciplinar, autorul îl clasifică în trei tipuri ascendive: „a) *un grad aplicativ*. De pildă, metodele fizicii nucleare transferate în medicină duc la apariția unor noi tratamente contra cancerului; b) *un grad epistemologic*. De exemplu, transferul metodelor logicii formale în domeniul dreptului generează analize interesante în epistemologia dreptului; c) *un grad generator de noi discipline*. De exemplu, transferul metodelor matematicii în domeniul fizicii a generat fizica matematică, al metodelor din fizica particulelor în astrofizică a dat naștere cosmologiei cuantice, al matematicii în studierea fenomenelor meteorologice sau de bursă a generat teoria haosului, al informaticii în artă a dus la arta informatică. Ca și pluridisciplinaritatea, interdisciplinaritatea debordează limitele disciplinei însă *finalitatea sa rămîne de asemenea înscrisă în cercetarea interdisciplinară*. Prin al treilea grad al său, interdisciplinaritatea contribuie chiar la *big-bang-ul disciplinar*.” [9]. În ceea ce privește cercetarea **transdisciplinară**, care presupune o cunoaștere net diferită de cele menționate mai sus, dar care colaborează cu acestea respectându-le conturul individualității, ea se distinge prin gradul de gândire și prin porțiunea Universului supus asimilării.

Prefixul latin trans, alăturat rădăcinii cuvântului, adaugă sensul de ceea ce este *în, între* și ceea ce *transcende*, iar termenul de transdisciplinaritate semnifică ceea ce se află în interiorul disciplinelor, ceea ce se află între ele, traversând hotarul disciplinarității, și ceea ce se află dincolo de diversitatea de discipline. Scopul transdisciplinarității constă în perceperea lumii pornind de la principiul integrității cunoașterii. Semnificația ternară a termenului arată că transdisciplinaritatea nu neagă disciplinaritatea, ci o complinește, nu o dezrădăcinează, ci dimpotrivă îi arată adevărata sursă a desfășurării ei. Ea indică integritatea fără a neglija particularul, ci dimpotrivă aduce la cunoașterea cum individualul crește, se dezvoltă și revine la matricea unității. Astfel disciplinaritatea, pluridisciplinaritatea, interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea sunt ipostaze ale evoluției cunoașterii, reprezentând un itinerar al traectului gnosiologic, dintre care cea din urmă vine cu o metodologie inovatoare și animatoare.

Triada noului model de cugetare și/sau ființare

La baza transdisciplinarității Basarab Nicolescu plasează trei piloni, care dezvăluie trei adevăruri fundamentale, dintre care unul e ontologic, altul e logic și celălalt e epistemologic.

Postulatul ontologic afirmă că există mai multe **niveluri de Realitate**. Investigațiile în domeniul fizicii cuantice racordate la macrofizică îl determină pe Basarab Nicolescu să emită concepția de structurare a lumii pe niveluri de Realitate, viziune care aduce o clarificare în receptarea lumii. E nevoie de a face o specificare: nivelurile de Realitate sunt altceva decât formele de organizare a realității. Dacă tipologia structurării realității se subordonează aceluiași nivel de realitate cu complexul său de legități, în cazul nivelurilor de Realitate e vorba de sistem de legități diferite și opozite, care funcționează în cadrul fiecărui nivel în parte. Aceste niveluri nu se confundă, ci coexistă, se interferează, dar păstrându-și autonomia sistemului. Natura, în complexitatea ei, nu poate fi redusă la un singur nivel de realitate și, recunoscând existența mai multor nivele, acestea nu pot fi cercetate prin prizma legităților unui singur nivel: ar fi o diminuare și o neglijare a acestora. Lumea cuantică funcționează după niște legități necunoscute, neînțelese și nerecunoscute de macrofizică. Principiul continuității pe care se bazează fizica clasică nu mai este valid în lumea particulelor elementare, activitatea acestora caracterizându-se printr-o discontinuitate, acționând în conformitate cu o cauzalitate finală, în așa fel încât nu mai pot fi încadrate în limitele unui determinism condus de o cauzalitate locală. Pe de altă parte, principiul separabilității obiectelor ce se îndepărtează, de care se conduce macrofizica, nu mai este valabil, căci microparticulele interacționează între ele indiferent de distanță. Și acest fapt nu poate decât să impresioneze și să bucure, căci „Inseparabilitatea cuantică ne spune că în această lume există, cel puțin la o anumită scară, o coerență, o unitate a legilor, care asigură evoluția ansamblului sistemelor

naturale.” [10]. Iar în ceea ce privește „Indeterminismul ce guvernează lumea cuantică este un indeterminism constructiv, fundamental, ireductibil, ce nu semnifică în nici un caz hazard ori imprecizie.(...) Aleatoriul cuantic este un aleatoriu constructiv, care are un sens – acela al construcției proprii noastre lumi macrofizice. O materie mai fină pătrunde într-o materie mai grosieră.” [11]. Încă o noutate mai dă peste cap canonul fizicii clasice: entitățile cuantice se caracterizează prin reversibilitatea temporală și prin lipsa masei, fiind și particule și unde totodată în unitatea lor indisolubilă. Deci ne aflăm într-o lume fabuloasă și uimitoare prin splendoarea ei.

Majoritatea disciplinelor actuale sunt fundamentate pe principiile fizicii clasice, care susține ideea derulării fenomenelor în Univers pe un singur plan, și este dificil să reorganizezi un sistem de gândire inert prin natura sa, însă adevărul lucrurilor solicită depășirea handicapului stereotipiei și recunoașterea nivelurilor de Realitate atât ale obiectului cât și ale subiectului de cunoaștere.

Al doilea postulat al transdisciplinarității ține de **logica terțului inclus**. Descoperirea lumii microelementelor solicită studiul normelor de validitate corespunzătoare acesteia, căci logica binară a terțului exclus, nu este aptă să dezvăluie natura acestui nivel de realitate. Astfel au apărut o mulțime de logici cuantice, ale căror scop era lămurirea discordanței dintre micro- și macrofizică. Basarab Nicolescu se oprește asupra logicii terțului inclus elaborate de către filosoful român de limbă franceză Ștefan Lupașcu (n. 11 august 1900, București, d. 7 octombrie 1988, Paris). Această logică se bazează pe trei termeni și pentru a menționa diferențierea față de logica binară, care excludea al treilea termen, a fost numită logică terțului inclus. Meritul lui Ștefan Lupașcu este de a fi conceput o logică non-contradictorie, în care al treilea termen ar armonia cei doi termeni adverși. Iar concepția lui Basarab Nicolescu de structurare a lumii pe niveluri de Realitate, vine cu completarea de rigoare lămuritoare că cel de-al treilea termen se află pe alt nivel de realitate și fiind inaccesibil gândirii explicite ar putea fi numit „terțul ascuns”. Însă Natura este mult prea amplă și polivalentă încât scapă experienței, analizei și imaginației noastre și există un teritoriu, care nu se supune raționalizării umane, acesta este tărâmul sacrului și/sau al Iubirii, unde se alimentează terțul conciliant. Astfel, conștientizarea că Universul implică o realitate multiplă, reabilitează conceptul de sacru, recunoscând că acesta este sursă primordială a valorilor noastre.

Al treilea postulat al transdisciplinarității, de factură epistemologică, susține **ideea complexității lumii**. Complex nu înseamnă complicat, ci întrețesut: nivelurile de Realitate sunt legate, intercalate, interconectate. Setea de complexitate invadează toate domeniile cunoașterii, au apărut un șir de teorii unificate în științe și în arte. Fizica și cosmogonia cuantică relevă miracolul complexității universale: „O coerență uimitoare guvernează relația dintre infinitul mic și infinitul mare. Un singur termen lipsește din această coerență: prăpastia finitului – cel al ființei umane. Subiectul rămâne ciudat de tăcut în înțelegerea complexității.” [12]. Omul constituie atât subiectul, cât și obiectul cunoașterii sale, căci nivelurile Realității sunt conectate prin însăși existența și natura ființei umane. Se cuvine să amintim aici de principiul antropocentric ce favorizează existența umană, fapt care nu este un dat ori o normalitate, ci o adevărată minune în imensitatea cosmică.

Imperativul constituirii unei culturi transdisciplinare

Deci, transdisciplinaritatea este o știință și, totodată, o artă, a cărei metodologie se axează pe trei postulate: existența nivelurilor de Realitate, veracitatea logicii terțului inclus și misterul complexității. Implementarea acestor axiome în cercetarea disciplinară nu doar că este posibilă, ci este indispensabilă în vederea scoaterii procesului cultural din impas. Conștientizarea acestora constituie un ustensil operant necesar noului tip de cugetare. Această formă nouă de gândire transdisciplinară nu este un lux gnosiologic, ci o necesitate stringentă a vieții noastre, este o formulă de vindecare spirituală, care propune soluția dialogului prin intermediul terțului, adică printr-o dimensiune conciliantă, care transcende receptarea ordinară. E vorba de o invitație la dialog în sens extins: nu doar între discipline, ci și între oameni, între națiuni, între culturi, între religii. Este o propunere de a rezolva un șir de probleme precum cea a șomajului, a ignoranței, a conflictului antagonic dintre indivizi ori etnii, dintre ideologii ori credințe. Dialogul nu înseamnă acceptarea

opinieii celuilalt, ci cunoașterea poziției celuilalt, și încercarea de a descoperi împreună acel numitor comun, care transcende zona noastră de interes și chiar de cunoaștere. În acest tip de dialog transdisciplinar important este prețuirea reciprocă, stabilirea unei prietenii sincere, care ar înlesni realizarea unui schimb de cunoștințe și experiențe. O colaborare la acest nivel ar contribui la reevaluarea sistemelor valorice autonome și la elaborarea unei axiologii axate pe principiul sacralității, care este o componentă nu doar ineluctabilă, ci fundamentală a lumii. În *Rădăcinile libertății* autorul afirmă: „Transdisciplinaritatea este o nouă cale inițiativă, care integrează fundamentele vechilor tradiții ezoterice și ale științei contemporane, înnoindu-le limbajul; o cale vizionară și operativă, care se adresează celor mai deschise conștiințe trezite și care trasează linii riguroase de acțiune. Introducând rigoarea în inima gnozei, aceasta va evita derivatele și delirurile gen New Age. Creând punți între științele exacte și științele umaniste, între știință și Tradiție, între gândirea științifică și gândirea simbolică, între cunoaștere și ființă, Transdisciplinaritatea tinde către unitatea cunoașterii, trecând prin etapa obligatorie a autocunoașterii.” [13].

Una dintre cauzele crizei actuale este pierderea adevăratului sens al lucrurilor și alunecarea în direcția autoamăgirii prin cultivarea unor scopuri în sine, duce la o inflație culturală. Avansându-se în cunoașterea periferică și îngustă se pierde legătura cu rostul inițial și pentru a complini golul gnosiologic se formează o multitudine de discipline – un „*big-bang* disciplinar”. S-a produs o ruptură între știință și cultură, uitându-se că au în obiectiv natura ființei umane și doar în colaborare reală omul poate fi văzut în demnitatea sa și nu fragmentat pe porțiuni de interes. Antagonismul spiritual și religios este provocat de aceeași boală a despiritualizării, a uitării originii lucrurilor. Doar revenirea în continuu la sursa primordială și conștientizarea unității lumii permite stabilirea unor punți de legătură. Transdisciplinaritatea nu nivelează particularul, ci vine cu ideea dialogului dintre individualitate și integritate.

Activitatea transdisciplinară nu este o fală, ci o condiție de lucru, ea solicită implicare totală în obiectul investigației: o dotare în planul cunoștințelor, o corectitudine etică și o elevație afectivă. Aceasta înseamnă că e nevoie de a recurge pe alocuri la cedări incomode și de a efectua un consum suplimentar. Or, impactul cu sacrul inevitabil solicită sacrificii: așa funcționează procesul rafinării materiei. Precum entitatea cuantică se manifestă și ca particulă și ca undă găsindu-și unificarea în alt nivel de realitate, la fel și omul are conturul său exteriorizat al materiei grosiere și cel al câmpului energetic cu toate stratificările sale, care se prelungește în alt nivel de realitate. Ba mai mult: emoțiile și sentimentele sunt cele diriguitoare, care determină activitatea și gândurile conștiente ale omului. O atare prezentare a lucrurilor pune problema eticii afective, astfel știința ajunge la niște adevăruri susținute de religie privind iminența purificării sufletești și comuniunea prin rugăciune cu Creatorul Suprem, împărtășind din magnificul sentiment al Iubirii. Iubirea, nu în accepția modernă consumistă, care de fapt desemantizează termenul, ci în sensul unui sentiment înălțător, prin natura sa, este creatoare și dătătoare de viață. Prin Iubire se înfăptuiește principiul Eternei Reînnoiri, care este un dialog între primordialitate și manifestare. Și doar o iubire frățească, fiind conștienți de unitatea noastră primordială, ne poate determina să înțelegem cât este de superficială separarea și individualizarea noastră, pe care din ne-cunoaștere și ne-simțire o absolutizăm până la paroxism. Abolirea sacrului duce la închiderea sursei vitale. Stabilirea unui limbaj comun substanțial și viguros, nu formal și decorativ, între știință și religie, ar putea ameliora inerția disciplinară. „Dacă știința și religia vor accepta să dialogheze, atunci orbul va vedea și surdul va auzi”, declară Basarab Nicolescu.

Tipul de gândire transdisciplinar are în vizor și problema conflictului cultural. Trebuie să înțelegem că nici o cultură nu poate fi privilegiată și, în nici un caz, culturile mai puțin expresive nu pot fi reduse la tipul de manifestare a celor considerate elitare. Fiecare cultură ca o entitate comunitară își are rostul său în funcție de caracterul comun al indivizilor ce o compun și de traiectul evolutiv ce urmează să-l parcurgă. Ne ciocnim de iluzia competiției doar atunci când urmărim lucrurile pe un singur nivel al Realității, însă dacă recurgem la logica terțului inclus se conturează ideea unui termen conciliant. Astfel putem vorbi de un concept nou: cel de transculturalitate, care depășește semnificativ pluri- și interculturalul, prin deschiderea spre ceea ce se află dincolo de

complexul cultural. Prin analogie putem vorbi de transreligiozitate sau de transliteralitate. Transreligiozitatea nu înseamnă dezrădăcinarea tradiției spirituale, ci găsirea centrului de greutate religios pe axa Iubirii. În ceea ce privește creștinismul, Basarab Nicolescu afirmă că: „este transdisciplinar deoarece presupune tratarea ființei umane ca totalitate, prin integrarea tuturor dimensiunilor ce definesc umanitatea: dimensiunea psihică, conativ-volitivă, intelectuală și fizică, însemnând asumarea subiectivității, deoarece presupune un act de voință și de încredere, de implicare activă și responsabilă.” [14].

Dacă ne referim la literatură, Nichita Stănescu spunea că „poezia nu se face cu cuvinte, ci cu sentimente” și a introdus termenul „necuvintele”, care semnifică tocmai ideea de transliteraritate sau dacă vrem să specificăm de transpoezie, adică de tăcere iluminantă. Poezia nu este doar o potrivire estetică a cuvintelor, ci este expresia vibrației sufletești.

Concluzii

Din cele expuse mai sus, rezultă că noua metodologie transdisciplinară, care se întemeiază pe trei concepte fundamentale – cel al nivelurilor de realitate, cel al logicii terțului ascuns și cel al complexității – , estimează valoarea sferei afective. Actualmente știința reconfirmă un adevăr cunoscut din cele mai vechi timpuri: Iubirea, care este sentimentul suprem al ființării, deține un rol regent în Univers, căci posedă funcții creatoare. Transdisciplinaritatea ca modalitate de gândire exercită o funcție educativă în formarea gnosiologică a ființei umane, promovând noi principii de receptare a lumii. Logica dinamică a contradictoriului justifică conflictul în calitate de condiție necesară a evoluției. Dar în ceea ce privește extremismul, indiferent de natura sa, fie el fizic sau ideologic, în vederea creării unui climat de colaborare, trebuie temperat prin amintirea dimensiunii transmundane. Revoluția cuantică solicită revoluția inteligenței minții, dar mai ales cea a sentimentelor. Acum, mai mult decât oricând, apare necesitatea valorificării sferei transculturale, care prin natura sa este integratoare și regeneratoare.

Referințe

- [1] Nicolescu, B., *Ion Barbu - cosmologia „Jocului secund”*, Editura pentru Literatură, 1968.
- [2] Nicolescu, B., *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Polirom, 1999.
- [3] Nicolescu, B., *Noi, particula și lumea*, Polirom.
- [4] Nicolescu, B., Camus, M., *Rădăcinile libertății*, Curtea Veche, 2004.
- [5] Nicolescu, B., *Știința, sensul și evoluția. Eseu asupra lui Jakob Bohme*, Cartea Românească, 2007.
- [6] Nicolescu, B., *Teoreme poetice*, Junimea, 2007.
- [7] Nicolescu, B., *Ce este realitatea? Reflecții în jurul operei lui Stéphane Lupasco*, Junimea, 2009.
- [8] Nicolescu, B., *În oglinda destinului*, Ideea Europeană, 2009.
- [9] Nicolescu, B., *Transdisciplinaritatea*, pag. 53.
- [10] Nicolescu, B., *Transdisciplinaritatea*, pag. 25.
- [11] Nicolescu, B., *Transdisciplinaritatea*, pag. 25-26.
- [12] Nicolescu, B., *Transdisciplinaritatea*, pag. 47.
- [13] Nicolescu, B., Camus, M., *Rădăcinile libertății*, Curtea Veche, București, 2004, pag. 94.
- [14] Nicolescu, B., *Noi, particula și lumea*, Editura Junimea, Iași, 2007, pag. 199.